

---

## EVALUATIE ONDERZOEK PROJECT PRO

Prof. dr. J. D. van der Ploeg  
Dr. E. M. Scholte  
m.m.v. Mevr. T. Segers

---



## INHOUDSOPGAVE

INLEIDING .....	1
Doelstelling van het PRO .....	1
Opzet van het evaluatieonderzoek .....	2
1 AANMELDINGEN .....	5
1.1 Inleiding .....	5
1.2 Enkele kenmerken van alle aangemelde kinderen .....	5
1.3 Kenmerken van kinderen met wie bemoeienis is geweest .....	6
1.4 Ouderkenmerken .....	7
1.5 Inschatting van de problematiek .....	9
1.6 Samenvatting .....	10
2 ONGANGSSESSIES .....	11
2.1 Inleiding .....	11
2.2 De omgang van de niet-verzorgende ouders met hun kind .....	11
2.3 Het gedrag van het kind tijdens de omgangssessies .....	12
2.4 Onderlinge samenhangen .....	13
2.5 Samenvatting .....	14
3 PSYCHOLOGISCHE AFSTAND .....	17
3.1 Inleiding .....	17
3.2 De wederzijdse percepties .....	17
3.3 De discrepantiescores .....	19
3.4 Onderliggende dimensies .....	21
3.5 Samenvatting .....	22
4 VERTREKGEGEVENS .....	23
4.1 Inleiding .....	23
4.2 Redenen niet in gang brengen van de hulpverlening .....	23
4.3 Voortijdig afgebroken contacten .....	23
4.4 Kwantiteit en kwaliteit van de omgangscontacten .....	24
4.5 Aard van de begeleiding .....	26
4.6 Verloop van de omgangscontacten .....	27
4.7 Uiteindelijke opbrengst .....	28
4.8 Samenvatting .....	28

5	VISIE VAN DE CLIËNT .....	31
5.1	Inleiding .....	31
5.2	Mate van tevredenheid .....	31
5.4	Waardering van het PRO .....	33
5.5	Suggesties van de ouders .....	35
5.6	Samenvatting .....	36
6	BELEMMERENDE EN BEVORDERENDE FACTOREN .....	37
6.1	Inleiding .....	37
6.2	Cliëntkenmerken .....	37
6.3	Omgangssessies .....	38
6.4	Ex-partnerbeoordelingen .....	39
6.5	Cliënttevredenheid .....	39
6.6	Samenvatting .....	40
7	SLOTBESCHOUWING .....	41
7.1	Inleiding .....	41
7.2	De doelgroep .....	41
7.3	Het verloop van de omgangssessies .....	42
7.4	Resultaten .....	43
7.5	Conclusies en aanbevelingen .....	44

## INLEIDING

### Doelstelling van het PRO

In Nederland eindigen jaarlijks ruim 30.000 huwelijken door echtscheiding. In het afgelopen jaar werden 33.000 minderjarige kinderen geconfronteerd met de scheiding van hun ouders. Over een langere periode bezien maakt één op de zes kinderen een scheiding mee. De meeste ouders die gaan scheiden zijn in staat om afspraken te maken en na te komen over de omgang met de kinderen. In een aantal gevallen worden de ouders het echter niet eens over een omgangsregeling. Als gevolg hiervan heeft een kwart van de kinderen na de echtscheiding geen contact meer met de niet-verzorgende ouder (in veruit de meeste gevallen de vader). Een belangrijke oorzaak in het niet tot stand komen van een omgangsregeling is de verstoorde verstandhouding tussen beide ex-partners.

Het PRO (Project Rotterdamse Omgangsbegeleiding) is opgezet om alsnog een omgangsregeling tot stand te brengen dan wel stappen in die richting te zetten.

PRO is een project met als doelstelling het kortdurend begeleiden van omgangsregelingen na scheiding, om op termijn een zelfstandige onbegeleide vorm van omgang mogelijk te maken. PRO is bedoeld als een neutrale plek waar de niet verzorgende ouder na een scheiding zijn of haar kinderen kan ontmoeten onder deskundige begeleiding.

PRO biedt een neutrale, kindvriendelijke plaats waar eenmaal per 3 weken op de woensdag de gelegenheid geboden wordt tot contact. Meerdere cliënten maken tegelijk gebruik van de begeleide omgang.

Het PRO kan worden ingeschakeld via een beschikking van de rechtbank of via een hulpverleningsinstantie, waarbij consensus van de ouders een voorwaarde is.

Het PRO kan geen begeleiding bieden wanneer:

- Er sprake is van een serieuze dreiging met geweld door één van de ouders;
- Er een dreiging is het kind te ontvoeren;
- Er sprake is van weigering om de huisregels in acht te nemen;
- Communicatie met de ouders onmogelijk is zonder professionele tolk;
- Het kind ouder is dan 12 jaar.

Binnen het begeleidingstraject kunnen er uiteenlopende begeleidingssituaties plaatsvinden met beide ouders of afzonderlijk. Na afloop van het begeleidingstraject maakt het PRO een rapportage van het verloop.

## Opzet van het evaluatieonderzoek

Om tot een effectieve hulpverlening te komen is het noodzakelijk niet alleen een programma te ontwikkelen en uit te voeren, maar het ook te toetsen op zijn werkzaamheid. Het doel van het onderhavige evaluatie-onderzoek is de populatie te beschrijven die wordt aangemeld voor PRO, evenals het verloop van de hulpverlening zoals deze door PRO is gegeven en de effecten die teweeg zijn gebracht.

Ten behoeve van het onderzoek werd bij de start van het project, tijdens het uitvoering van de hulpverlening en bij de beëindiging van het project een groot aantal gegevens verzameld van de cliënten die aan het PRO deelnemen, evenals van het functioneren van deze cliënten en de hulpverlening.

Bij de start werden allereerst gegevens verzameld van de doelgroep die voor PRO is aangemeld. De populatie bestaat in concreto uit: het kind, de niet-verzorgende ouder en de verzorgende ouder. Voor elk van deze drie categorieën werd bij de start van het programma een aantal kenmerken vastgelegd. Van de kinderen werden onder meer geïnventariseerd: biografische kenmerken, de school-ontwikkeling, eerdere hulpverlening en eventuele gedrags- en emotionele problematiek. Van de ouders werd onder meer vastgelegd: betrokkenheid, medewerking, openheid en omgang.

Hiertoe werden de PPV (Populatievragenlijst) en de Cliëntbeoordelingslijst (CBL) ontwikkeld. Beide lijsten werden door de hulpverleners ingevuld.

Daarnaast is aan beide ouders gevraagd elkaar te beoordelen op een aantal persoonlijkheidskenmerken. Met deze Partnerbeoordelingslijst (PBL) kan de psychologische afstand tussen beide ouders worden bepaald.

Het verloop van de hulpverlening kan worden beschreven aan de hand van de omgangssessies. Na elke sessie waarin het kind en de niet-verzorgende ouder elkaar ontmoetten werd door de leiding beoordeeld hoe de omgang (interactie) tussen kind en niet-verzorgende ouder verliep. Daarin werd zowel het gedrag van het kind als de ouder vastgelegd. Dit geschiedde aan de hand van de ECC (Evaluatie Cliëntcontacten).

Aan het einde van het begeleidingstraject is zowel de verzorgend als niet-verzorgende ouder gevraagd aan te geven in welke mate zij tevreden waren met de geboden hulp. Dit vond plaats met behulp van de Cliënttevredenheidslijst (CTL) die de ouders anoniem konden invullen. Aan de ouders werd eveneens gevraagd nogmaals de PBL in te vullen. Daarnaast werd van de leiding een oordeel gevraagd over het verloop en de afloop van het hulpverleningsproces. Daartoe werd de Exitvragenlijst (EVL) gebruikt.

Voor het bepalen van de effecten van het PRO kunnen verschillende indicaties worden gebruikt.

Ten eerste kan de mate van satisfactie van de ouders als indicatie gelden; daarnaast beschikken we ook over het oordeel van de leiding.

Ten tweede hanteren we als indicator het oordeel dat beide ouders over elkaar geven, bij de start en aan het eind van het programma. Het betreft hier de vragenlijst (PBL) die de psychologische afstand tussen beide partners meet. Aan de hand van deze beoordelingen kunnen we nagaan in hoeverre er een verbetering is opgetreden in de onderlinge relatie.

In de derde plaats werd een half jaar na beëindiging van het project bij enkele ouders een interview afgenomen waarin wordt terug gekeken op het hulpverleningsproces: wat waren de positieve en negatieve punten, wat is er verbeterd, wat waren eventuele knelpunten e.d.

De hiervoor beschreven onderzoeksopzet ziet er in schema als volgt uit:

	<i>Instrumenten</i>	<i>In te vullen door</i>
bij de start van de hulpverlening	vragenlijst kind (PPV) cliëntenbeoordeling (CBL) onderlinge beoordeling (PBL)	intaker/hulpverlener intaker/hulpverlener niet-verzorgende en verzorgende ouder
tijdens de hulpverlening	evaluatie vragenlijst na elke sessie (ECC)	hulpverlener
bij beëindiging van de	cliënttevredenheid (CTL) exitvragenlijst (EVL) onderlinge beoordeling (PBL)	niet-verzorgende en verzorgende ouder hulpverlener niet-verzorgende en verzorgende ouder
een half jaar later	interview met ouders	onderzoekers



## 1.1 Inleiding

In deze paragraaf schetsen we de aanvangsgegevens van de kinderen en hun ouders die voor PRO werden aangemeld gedurende de periode van maart 2001 tot november 2001.

In totaal werden er 50 cliëntsystemen aangemeld. Bij ruim de helft van deze aanmeldingen (31) heeft dit geleid tot een feitelijke deelname aan het omgangsproject. Over de redenen waarom aanmeldingen niet werden gerealiseerd wordt verslag gedaan in hoofdstuk 4.

Het voorgaande betekent dat in de hoofdstuk vooral de gegevens zijn te vinden van de kinderen en hun ouders die voor kortere of langere tijd in het omgangsproject hebben geparticipeerd.

## 1.2 Enkele kenmerken van alle aangemelde kinderen

Het gaat in totaal om 50 gezinnen, waarvan 37 gezinnen (74%) met 1 kind (74%), 9 gezinnen met twee kinderen (18%) en 3 gezinnen met 3 of meer kinderen (6%). Van de overige gezinnen is het aantal kinderen onbekend.

De kinderen hebben een gemiddelde leeftijd hebben van 5.6 jaar. Het oudste kind is 11 jaar terwijl het jongste 1 jaar oud is.

De verhouding tussen jongens en meisjes is vrijwel in evenwicht met 56% meisjes en 44% jongens. Ruim twee derde (67%) van de kinderen is van Nederlandse afkomst. Dat betekent dat een derde een buitenlandse achtergrond heeft. Dat betreft vooral Marokkaanse kinderen.

Bijna de helft van de kinderen is woonachtig in Rotterdam. De andere helft komt uit andere plaatsen. Daarvan woont het merendeel in plaatsen die dicht bij Rotterdam liggen zoals Maasvluis, Rozenburg, Schiedam, Spijkenisse e.a. Maar er zijn ook enkele kinderen die verder weg wonen in plaatsen als Vlissingen, Zeist en Leiden.

Op het moment van aanmelding woont 76% van de kinderen bij de natuurlijke moeder alleen. Voor ruim 12% van de kinderen bestaat de woonsituatie uit de moeder plus een remplaçant van de vader. Bij 1 kind is de verblijfssituatie: vader met een remplaçant van de moeder. Voor



het overige zijn het uiteenlopende woonsituaties.

De helft van de kinderen gaat naar school. Dat is in alle gevallen een gewone (reguliere) school.

### 1.3 Kenmerken van kinderen met wie bemoeienis is geweest

Zoals eerder is opgemerkt zijn er meer gezinnen aangemeld dan er uiteindelijk geparticipeerd hebben in PRO. Met bijna de helft (40%) van de 50 aangemelde gezinnen is geen verder contact geweest. De redenen zijn te vinden in hoofdstuk 4. Van deze kinderen zijn dan ook vrijwel geen nadere gegevens bekend.

In deze paragraaf worden verschillende kenmerken vermeld van de kinderen die kortere of langere tijd aan het omgangsproject deelnamen.

Wanneer we eerst inventariseren of voor het kind en zijn gezin al eerder hulpverlening is ingeschakeld dan blijkt dat dit bij het merendeel niet het geval is. Eén op de 5 kinderen (19%) heeft eerder ambulante hulp ontvangen. Verder stelden we vast dat 2 kinderen eerder in een pleeggezin waren opgenomen en dat 1 kind eerder in een tehuis verbleef. Tegen deze achtergrond wekt het geen verbazing dat bij de meeste kinderen geen sprake is van een kindbeschermingsmaatregel. Dat is het geval bij ongeveer 10% van de kinderen.

Of er bij de kinderen ook problemen bestonden op het moment van aanmelding brengt de volgende tabel in beeld.

**Tabel 1.1 Problemen van het kind bij aanmelding**

	<i>geen</i>	<i>enigszins</i>	<i>tamelijk veel</i>	<i>veel</i>	<i>erg veel</i>
emotionele problemen	53%	25%	19%	3%	0%
gedragsproblemen	66%	31%	3%	0%	0%
hyperactiviteit (ADHD)	94%	3%	3%	0%	0%
school/leerproblemen	81%	19%	0%	0%	0%
psycho-somatische klachten	54%	32%	14%	0%	0%
lichamelijke klachten	90%	7%	3%	0%	0%
seksuele problemen	94%	3%	3%	0%	0%
psychiatrische klachten	93%	7%	0%	0%	0%

Het blijkt dat er bij de meeste kinderen ten tijde van de aanmelding geen ernstige problemen aan de orde zijn. De problemen die zich voordoen zijn vooral emotionele problemen, gedragsproblemen en psycho-somatische klachten, overwegend van lichte aard.

Naast deze problemen die een belemmering kunnen vormen in het op gang brengen van een omgangsregeling stellen we vast dat bij 30% van de kinderen sprake is van een (licht) bedreigende situatie. Dat houdt in dat bij de niet-verzorgende ouder de vrees bestaat dat het kind wordt mishandeld, ontvoerd e.d.

#### **1.4 Ouderkenmerken**

Het betreft hier ouders die voor kortere of langere tijd hebben geparticipeerd in PRO.

De verzorgende ouders zijn - op één uitzondering na - allemaal vrouwen i.c. moeders. De scheiding tussen vader en moeder vond gemiddeld bijna drie jaar geleden plaats. De meest recente scheiding dateert van minder dan 1 jaar geleden, terwijl de scheiding die het langst geleden tot stand kwam 8 jaar eerder werd gerealiseerd.

De kinderen wonen gemiddeld bijna 4 jaar bij hun verzorgende ouder en hebben gemiddeld bijna 2 jaar lang hun niet-verzorgende ouder niet gezien.

De ouders hebben onderling een verstoorde verhouding. Dat was ook te verwachten. Slechts in drie gevallen wordt de verhouding tussen de ouders beoordeeld als tamelijk goed.

De relatie tussen de verzorgende ouder en het kind wordt door de leiding aanzienlijk gunstiger beoordeeld dan die tussen de niet-verzorgende ouder en het kind. In het eerste geval zijn alle relaties te omschrijven als (tamelijk) goed. In het tweede geval van de niet-verzorgende ouder is de relatie met het kind in bijna twee derde van de gevallen (tamelijk) goed, maar staat daar ruim een derde tegenover waarin de relatie met het kind als niet zo goed wordt omschreven.

Het ligt in de verwachting dat de verzorgende en niet-verzorgende ouder kritiek op elkaar zullen hebben. Vooral als het gaat om de omgang met het kind dicht men elkaar niet dezelfde mogelijkheden toe. De leiding heeft zich daarover een beeld gevormd en geeft een inschatting hoe de ouders over elkaars omgangsmogelijkheden denken. We geven deze inschattingen in tabel 1.2 weer in de vorm van belemmerende factoren.

**Tabel 1.2 Door de begeleiding ingeschatte omgangsbelemmerende factoren bij de ouders**

	<i>Verzorgende vindt van niet-verzorgende ouder</i>	<i>Niet-verzorgende vindt van verzorgende ouder</i>
heeft een negatieve invloed op het kind	59%	47%
stookt het kind op	43%	38%
mist pedagogische kwaliteiten	45%	37%
verwent het kind te veel	14%	13%
verwaarloost het kind	24%	14%
komt afspraken niet na	35%	47%
ligt voortdurend dwars	59%	70%
vertrouwt de ander te weinig	83%	67%
draagt onvoldoende bij in de kosten	31%	38%
is niet echt geïnteresseerd in het kind	14%	13%
wil het kind afnemen/ontvoeren	21%	7%

Het voorgaande overzicht geeft een genuanceerd beeld van de mogelijkheden die de ouders elkaar toedichten volgens de begeleiders. Daarbij valt op dat het niet zo is dat de verzorgende ouder er in alle opzichten gunstiger uitkomt dan de niet-verzorgende ouder. Zo zwart-wit ligt het niet.

Om te beginnen blijkt in de perceptie van de niet-verzorgende ouder dat ruim twee derde van de verzorgende ouders dikwijls dwars ligt en de ander niet vertrouwt. Verder wordt vastgesteld dat bijna de helft van de verzorgende ouders de gemaakte afspraken niet nakomt. Ook verdenkt de niet-verzorgende ouder de ander van een negatieve invloed op het kind.

Gemiddeld genomen doet de niet-verzorgende ouder het in de ogen van de verzorgende ouder niet veel slechter. Ruim 80% vertrouwt de ander niet, terwijl meer dan de helft voortdurend dwars ligt en een negatieve invloed op het kind heeft.

Uit alle gegevens blijkt dat beide ouders erg veel kritiek op elkaar hebben en dat hier veel belemmeringen liggen om met elkaar ‘on speaking terms’ te komen.

Het grootste probleem in de onderlinge verhoudingen is dat de verzorgende en niet-verzorgende ouders elkaar niet vertrouwen en elkaar dwars zitten.

De vraag die we vervolgens onder de loep nemen is: kampen de ouders zelf ook met problemen? We inventariseerden voor 11 verschillende probleemgebieden in hoeverre er problemen aanwezig waren bij de verzorgende en niet-verzorgende ouders. Het betreft hier problemen die uiteen lopen van gedragsproblemen en psychische problemen tot materiële problemen en gezondheidsklachten. Ook is geïnventariseerd in hoeverre de ouders slachtoffer waren van kindermishandeling.

Bij ongeveer een derde van beide ouders wordt één van de volgende problemen gesignaleerd: gedragsproblemen, psychische problemen, delinquentie en materiele problemen. Verslavingsproblemen en psychiatrische klachten worden bij 1 op de 6 ouders waargenomen.

Gezondheidsproblemen komen daarentegen vrijwel niet voor. Tevens blijken de ouders in het verleden als kind geen professionele hulp te hebben ontvangen.

We kunnen hier nog aan toevoegen dat de moeders gemiddeld 30.5 jaar oud zijn, terwijl de vaders ruim 32.5 jaar tellen. Bijna een vijfde van de vaders is werkloos. De ruim drie kwart werkende vaders zijn op verschillende niveaus werkzaam. De helft werkt in de twee lagere sociaal economische beroepsklassen, terwijl van de andere helft het merendeel werkzaam is in de middenklasse en een zeer klein deel in een sociaal economisch hogere beroepsstratificatie. Van de moeders kunnen we melden dat bijna een derde in het arbeidsproces actief is; de overigen zijn thuis werkzaam (huishouden, kinderen).

## 1.5 Inschatting van de problematiek

Hoe schat de leiding bij aanmelding de problematiek van de verschillende casussen in? Tabel 1.3 geeft van deze aspecten een overzicht.

**Tabel 3** Inschattingen door begeleiders

	<i>moeilijkheidsgraad</i>	<i>hanteerbaarheid</i>	<i>ontwikkeling</i>
positief	10%	10%	7%
gaat wel	3%	17%	18%
negatief	59%	52%	43%
zeer negatief	28%	21%	32%

Uit deze beoordeling valt af te leiden dat de meeste casussen als erg problematisch worden ingeschat. Eigenlijk is men slechts bij 1 op de 10 casussen duidelijk positief gestemd over de moeilijkheidsgraad van de zaak, de hanteerbaarheid van de problematiek en de te verwachte ontwikkeling. In alle andere gevallen beschouwt de leiding de casussen als (zeer) problematisch.

## 1.6 Samenvatting

Bij een belangrijk deel (bijna 40%) van de aanmeldingen komt het niet tot een contact. Van de overige casussen die korter of langer in PRO participeerden is het volgende bekend.

Ongeveer de helft van de kinderen kampt met emotionele problemen. Bij een even groot aantal doen zich psycho-somatische klachten voor, terwijl we bij een derde van de kinderen ook gedragsproblemen aantreffen. Deze problemen zijn weliswaar in meerderheid licht van aard, maar we moeten hierbij wel bedenken dat het om jonge kinderen gaat die gemiddeld nog geen 6 jaar zijn. Tegen die achtergrond gezien kan worden gesteld dat er heel wat problemen spelen.

Ook de ouders zijn niet helemaal vrij van problemen. Bij ongeveer een derde van zowel de verzorgende als de niet-verzorgende ouders worden gedragsproblemen, psychische problemen, materiele problemen en delinquent gedrag gesignaleerd.

De onderlinge verhouding tussen de beide ouders is sterk problematisch. Men dicht elkaar een negatieve houding toe. Daarin valt vooral op dat men elkaar niet vertrouwt en elkaar tegen werkt.

Er moeten flink wat weerstanden worden overwonnen om de ouders tot een onderlinge samenwerking te brengen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat bij aanvang van de deelname aan het omgangsproject de begeleiding slechts bij 1 op de 10 gevallen een uitgesproken positief oordeel heeft over de hanteerbaarheid.

## 2.1 Inleiding

We merkten eerder op dat van de 50 aanmeldingen een deel om uiteenlopende redenen niet in het omgangsproject heeft geparticipeerd. Uiteindelijk maakten 31 niet-verzorgende ouders tenminste één sessie mee. Gemiddeld werd deelgenomen aan 6 sessies.

Gedurende alle omgangssessies heeft de leiding aan het einde van elke bijeenkomst een beoordeling gegeven van zowel de wijze waarop de niet-verzorgende ouder omging met het kind als van het gedrag van het kind zelf.

In dit hoofdstuk geven wij de begin- en eindmeting weer van de omgang van de niet-verzorgende ouders en het gedrag van de kinderen. Op deze wijze kunnen we nagaan of er veranderingen optraden in de omgang van de niet-verzorgende ouder met het kind en in het gedrag van het kind, op welke aspecten meer en minder vooruitgang viel vast te stellen en welke aspecten meer en minder gunstig werden beoordeeld.

De beoordeling geschiedde aan de hand van een vragenlijst de ECC (Evaluatie-cliënten-contacten) bestaande uit 10 aspecten die betrekking hadden op de omgang van de niet-verzorgende ouder met zijn kind en 10 aspecten die het gedrag van het kind beschrijven. Alle aspecten werden beoordeeld op een vijfpuntsschaal. De scores liggen derhalve tussen 1 en 5. Daarbij geldt dat hoe hoger de score hoe gunstiger het betreffende optreden of gedrag. De score 3 geeft de neutrale middenpositie weer. Scores onder de drie dienen derhalve als ongunstig te worden opgevat, scores boven de drie als gunstig.

## 2.2 De omgang van de niet-verzorgende ouders met hun kind

Deze paragraaf gaat nader in op de tien aspecten die een indruk geven van het optreden van de ouders ten opzichte van het kind. In de volgende tabel geven we de kenmerkende aspecten weer en de scores die zijn behaald aan het eind van de eerste en aan het eind van de laatste omgangssessie.

**Tabel 2.1 Het optreden van de niet-verzorgende ouders**

<i>item</i>	<i>beginmeting</i>	<i>eindmeting</i>
de ouder vindt aansluiting vinden bij het kind	3.5	3.7 <sup>ns</sup>
de ouder zoekt contact met het kind	4.0	3.9 <sup>ns</sup>
het kind zoekt contact met de ouder	3.3	3.5 <sup>ns</sup>
er ging warmte uit van de ouder	3.5	3.5 <sup>ns</sup>
er deden zich geen conflicten voor tussen kind en ouder	4.7	4.6 <sup>ns</sup>
er ging leiding/sturing van de ouder uit	3.2	3.1 <sup>ns</sup>
de ouder hield zich intensief bezig met het kind	3.8	3.8 <sup>ns</sup>
de ouder was betrokken op het kind	4.1	4.0 <sup>ns</sup>
de ouder had ook voor de behoeften van het kind	3.8	3.5 <sup>ns</sup>
het contact tussen kind en ouder verliep goed	3.7	3.5 <sup>ns</sup>
totaal oordeel	3.76	3.71 <sup>ns</sup>

<sup>ns</sup> Niet significant ( $P > 0.05$ , t-toets over gemiddelden)

Bij deze tabel maken we de volgende opmerkingen.

Allereerst blijkt dat er gemiddeld genomen geen opvallende veranderingen optreden. Het gedrag blijft op vrijwel alle aspecten gelijk.

We moeten daarbij echter bedenken dat in deze gemiddelden ook de scores verdisconteerd zijn van de niet-verzorgende ouders die slechts een enkele sessie hebben gevolgd. Hun vooruitgang zal in het algemeen minder groot zijn en daarmee drukken zij het gemiddelde van degenen die meer sessies hebben gevolgd. We komen daar later op terug.

Verder is er op de verschillende aspecten zo weinig vooruitgang respectievelijk achteruitgang waar te nemen dat er geen bepaalde aspecten uitspringen.

Tot slot stellen we vast dat de niet-verzorgende ouders over de gehele linie gunstig worden beoordeeld. Uitgaande van het rekenkundig gemiddelde van 3 scores de niet-verzorgende ouders aan de positieve kant. Het gunstigst komen zij er uit als het gaat om aspecten als contact zoeken met het kind, vermijden van conflicten en zich betrokken tonen op het kind.

### 2.3 Het gedrag van het kind tijdens de omgangssessies

Evenals van de niet-verzorgende ouder werd ook van het betreffende kind na elke sessie een beoordeling gegeven van het gedrag. Hier ging het om 10 aspecten die als kenmerkend kunnen worden beschouwd voor het gedrag van kinderen. Van het gedrag van het kind geven we hier eveneens de begin- en eindmeting weer van alle kinderen die aan de omgangssessies hebben deelgenomen. Daarmee kan de vraag worden beantwoord of het kind aan het einde

van de reeks sessies veranderd gedrag vertoond, op welke aspecten en hoe gunstig die gedragsaspecten worden beoordeeld.

De scoring verloopt ook hier op een schaal lopend van 1 (zeer negatief) naar 5 (zeer positief), waarbij de score 3 het neutrale middelpunt representeert.

**Tabel 2.3 Beoordeling van het gedrag van het kind**

<i>items</i>	<i>beginmeting</i>	<i>eindmeting</i>
bazig	4.3	4.1 <sup>ns</sup>
impulsief	4.3	4.4 <sup>ns</sup>
opstandig/tegendraads	4.3	4.3 <sup>ns</sup>
driftig	4.8	4.8 <sup>ns</sup>
onverdraagzaam	4.6	4.4 <sup>ns</sup>
snel in paniek	4.7	4.7 <sup>ns</sup>
kwetsbaar	4.0	4.4 <sup>1</sup>
geen zelfvertrouwen	4.7	4.6 <sup>ns</sup>
overgevoelig	4.3	4.6 <sup>1</sup>
komt slecht voor zichzelf op	4.7	4.9 <sup>ns</sup>
Totaalscore	4.47	4.52 <sup>ns</sup>

<sup>ns</sup> Niet significant ( $P > 0.05$ , t-toets over gemiddelden); <sup>1</sup>  $P = < 0.05$ , t-toets over gemiddelden)

Afgaande op de scores in de voorgaande tabel kan men stellen dat het gedrag van het kind als zeer positief worden beoordeeld. Dat is zowel bij de begin- als eindmeting het geval en heeft vooral betrekking op veel zelfvertrouwen en weinig driftig gedrag. Het kind is ook niet snel in paniek.

We moeten constateren dat er gemiddeld genomen op het totaal van alle aspecten gezien weinig verandering is opgetreden. We merken hierbij echter ook op dat in de gemiddelden eveneens kinderen zijn meegenomen die maar zeer beperkt aan de sessies hebben deelgenomen.

Wel lijkt de totale eindmeting iets gunstiger uit te vallen. Wanneer we naar de afzonderlijke gedragsaspecten kijken blijkt dit statistisch aantoonbaar samen te hangen met een verminderde kwetsbaarheid van het kind alsook met een afgenomen overgevoeligheid. Dit duidt er op dat de kinderen in de loop van de omgangssessies emotioneel iets stabielier zijn geworden.

## 2.4 Onderlinge samenhangen

Ten eerste hebben we onderzocht of kinderen en ouders die meer omgangssessies hebben



meegemaakt ook inderdaad meer vooruitgang te zien geven, zoals we in beide vorige paragrafen veronderstelden.

Er bestaat inderdaad een aanwijzing dat de omgang van de niet-verzorgende ouders verbetert als er meer omgangssessies zijn gevolgd. Zo stellen we een significante samenhang vast tussen het aantal gevolgde omgangssessies en het meer oog hebben voor de behoeften van het kind ( $r=.46$ ,  $p<0.05$ ). Daarnaast beoordelen de begeleiders het overall verloop van de sessies steeds gunstiger naarmate er meer omgangssessies worden gevolgd ( $r=.56$ ,  $p<0.01$ ).

Ten tweede zijn we nagegaan of de leeftijd er ook toe doet. Met andere woorden: profiteren jongere kinderen meer van de omgangssessies dan oudere kinderen en omgekeerd? Dat blijkt niet het geval te zijn.

Wel achterhaalden we dat bij jongere kinderen de niet-verzorgende ouders aan het begin van het omgangsproject positiever zijn in hun omgang met deze kinderen. Zo blijken de niet-verzorgende ouders naarmate het kind jonger is meer aansluiting te vinden bij het kind ( $r=.49$ ,  $p<0.05$ ) en meer sturing en leiding te geven ( $r=.45$ ,  $p<0.01$ ). Ook zoekt het jongere kind sterker contact met de niet-verzorgende ouder ( $r=.40$ ,  $p<0.01$ ).

In de derde plaats onderzochten we of het geslacht ook van invloed is op het verloop van de omgangssessies. Voltrekken de omgangssessies van jongens zich anders dan die van meisjes? Het blijkt dat meisjes in de loop van de omgangssessies meer dan de jongens contact zijn gaan zoeken met de niet-verzorgende ouder ( $r=.45$ ,  $p<0.05$ ) en dat bij meisjes de niet-verzorgende ouder zich met het vorderen der sessies steeds meer bezig gaat houden met het kind ( $r=.45$  ( $p<0.05$ )). Ook krijgt de niet-verzorgende ouder bij meisjes gaandeweg het traject meer oog voor de behoeften van het kind dan bij jongens ( $r=.44$ ,  $p<0.05$ ).

Deze bevindingen houden overigens niet zonder meer in dat de jongens niet profiteren van de omgangssessies. Tegenover de verhoudingsgewijs toenemende verbetering van de interacties tussen de niet-verzorgende ouders en de meisjes zien we bij de jongens in de loop van de sessies een afname van de totaalscore aan gedragsproblemen ( $r=.42$ ,  $p<0.05$ ). Deze afname hangt vooral samen met een vermindering van de kwetsbaarheid ( $r=.41$ ,  $p<0.05$ ) en de overgevoeligheid ( $r=.35$ ,  $p<0.05$ ).

## 2.5 Samenvatting

Afgaande op de begin- en eindmeting van alle kinderen en ouders die hebben deelgenomen aan de omgangssessies stellen we vast dat er op de meeste aspecten gemiddeld genomen nauwelijks tot geen sprake is van een verandering. Een uitzondering vormt het kwetsbare en overgevoelig gedrag van de jeugdigen, dat in de loop van de omgangssessies een significante verbe-

tering te zien geeft.

Verder wordt de omgang van de niet-verzorgende ouder met het kind over het geheel gunstig beoordeeld. Het gedrag van het kind wordt in totaal als zeer positief beoordeeld.

Voorts stellen we vast dat hoe meer sessies de niet-verzorgende ouders hebben gevolgd hoe meer oog zij voor de behoeften van het kind krijgen en hoe gunstiger zij zich 'overall' gedragen. Tot slot lijkt de omgang met de jongere kinderen en met de meisjes iets gemakkelijker te verlopen dan met de oudere kinderen en de jongens. De jongens vertonen in verhouding tot de meisjes gedurende de omgangsessies echter meer vooruitgang (verbetering) voor wat betreft hun kwetsbaarheid en overgevoeligheid.



### 3.1 Inleiding

De verhouding tussen de verzorgende en niet-verzorgende ouder is veelal ernstig verstoord geraakt door uiteenlopende gebeurtenissen. Dat belemmert doorgaans ook het tot stand komen van een omgangsregeling. De vraag is echter in welke mate de onderlinge verhouding is verstoord. Men mag veronderstellen dat hoe meer dat het geval is hoe moeilijker de deelname aan het omgangsproject zal verlopen.

Om nu inzicht te verwerven in de onderlinge relaties is gebruik gemaakt van het begrip ‘psychologische afstand’. Daarmee wordt de mate van ongelijkheid bedoeld die men tussen zichzelf en een ander percipieert. Onderzoek<sup>1</sup> heeft aangetoond dat hoe groter de psychologische afstand hoe minder sympathiek men elkaar vindt en omgekeerd hoe kleiner die afstand hoe meer sympathie er voor elkaar bestaat. In dit onderzoek beschouwen wij deze maat als een indicatie voor de mate waarin de beide ouders (psychologisch gezien) van elkaar af staan en daarmee een verhoogd risico lopen op botsingen en conflicten.

We maken in dit onderzoek gebruik van een vragenlijst met 15 kenmerken die gebaseerd is op theoretische inzichten die een rol spelen in de onderlinge relaties. Deze kenmerken worden gepresenteerd als polariteiten waarbij men kan aangeven of het oordeel over de ander dichter bij de ene of andere polariteit ligt. Het gaat om paren als gevoelig tegenover ongevoelig, onzeker tegenover zeker, gesloten tegenover open enzovoorts.

We hebben beide ouders aan het begin en aan het eind van het project gevraagd de ex-partner te beoordelen op genoemde schaal te weten de PBL (partnerbeoordelingslijst).

### 3.2 De wederzijdse percepties

We geven hier eerst de uitslagen weer van de beoordeling van de verzorgende ouder van de

---

<sup>1</sup> Fiedler, F.E. (1968). Personality and situational determinants. In: Cartwright, D.C. & Zander, A. (Eds) *Group Dynamics*. New-York: Tavistock Publications. Ploeg, J.D. van der (1975). *Isolement, angst en agressie*. Alphen aan de Rijn: Samson.

niet-verzorgende ouder, bij aanvang en bij afronding van het omgangsproject. We vermelden hier alle kenmerken met de betreffende scores die van 1 naar 5 kunnen lopen. Hoe hoger de score hoe meer de positieve kant van de verschillende aspecten wordt benadrukt. Het rekenkundig gemiddelde is 3, zodat men kan veronderstellen dat alle scores boven de 3 een positief oordeel inhouden en alle scores beneden de 3 gezien kunnen worden als een negatieve uitslag. Van 21 ouders kregen we aldus de PBL aangeleverd.

We vermelden nu eerst de perceptie van de verzorgende ouder ten aanzien van de niet-verzorgende ouder.

**Tabel 3.1 Gemiddelde scores op de PBL waargenomen door de verzorgende ouder (N=21)**

<i>kenmerken</i> <sup>1</sup>	<i>voormeting</i>	<i>nameting</i>
niet achterdochtig	1.57	1.42 <sup>ns</sup>
past zich gemakkelijk aan	1.81	1.55 <sup>ns</sup>
gevoelig	2.38	2.00 <sup>ns</sup>
volgzaam	1.91	2.08 <sup>ns</sup>
niet bazig	1.35	1.92 <sup>ns</sup>
niet impulsief	2.43	2.33 <sup>ns</sup>
zeker van zichzelf	3.00	2.33 <sup>ns</sup>
betrouwbaar	1.19	1.27 <sup>ns</sup>
warm	2.00	1.83 <sup>ns</sup>
bescheiden	2.09	2.00 <sup>ns</sup>
echt	1.33	1.42 <sup>ns</sup>
niet agressief	1.38	2.08 <sup>ns</sup>
open	1.67	1.67 <sup>ns</sup>
meelevend	1.57	1.33 <sup>ns</sup>
verdiept zich in problemen van anderen	1.91	1.67 <sup>ns</sup>

<sup>1</sup> we vermelden hier uitsluitend de positieve kant van de verschillende kenmerken

<sup>ns</sup> niet significant,  $p > 0.05$ , t-toets over gemiddelden

Het valt onmiddellijk op dat de perceptie van de niet-verzorgende ouders door de verzorgende ouders over de gehele linie negatief is. De verzorgende ouder vindt de niet-verzorgende ouder vooral onbetrouwbaar, onecht, bazig, en agressief. Deze aspecten worden in de nameting iets gunstiger beoordeeld, maar nog altijd negatief.

Verhoudingsgewijs is men gemiddeld het minst negatief over de impulsiviteit, gevoeligheid en de mate waarin de ander zeker is van zichzelf. Vreemd genoeg worden deze aspecten bij de nameting gemiddeld minder gunstig beoordeeld.

Vervolgens brengen we in tabel 3.2 in beeld hoe de niet-verzorgende ouder de verzorgende ouder percipieert.

**Tabel 3.2 Gemiddelde scores op de PBL waargenomen door de niet-verzorgende ouder (N=21)**

<i>kenmerken</i>	<i>voormeting</i>	<i>nameting</i>
niet achterdochtig	2.10	1.25 <sup>ns</sup>
past zich gemakkelijk aan	2.90	2.00 <sup>ns</sup>
gevoelig	4.00	2.62 <sup>1</sup>
volgzaam	2.79	2.50 <sup>ns</sup>
niet bezig	2.21	2.25 <sup>ns</sup>
niet impulsief	2.75	2.86 <sup>ns</sup>
zeker van zichzelf	2.55	2.38 <sup>ns</sup>
betrouwbaar	3.05	2.00 <sup>ns</sup>
warm	2.73	2.00 <sup>ns</sup>
bescheiden	3.00	2.57 <sup>ns</sup>
echt	2.47	2.25 <sup>ns</sup>
niet agressief	3.37	3.00 <sup>ns</sup>
open	2.75	2.38 <sup>ns</sup>
meelevend	3.05	2.63 <sup>ns</sup>
verdiept zich in problemen van anderen	2.72	3.00 <sup>ns</sup>

<sup>ns</sup> niet significant,  $p > 0.05$ , t-toets over gemiddelden; <sup>1</sup>  $p < 0.01$ , t-toets over gemiddelden

De voorgaande tabel overziende valt op dat ook de niet-verzorgende ouder gemiddeld een negatieve perceptie heeft van de ex-partner, zij het dat hun oordeel minder negatief is.

Het meest positief is men bij de aanvang van het omgangsproject over de gevoeligheid van de verzorgende ouder. Aan het einde van het omgangsproject is men daar echter significant minder positief over.

Verder oordeelt men licht positief over de betrouwbaarheid en het niet agressieve gedrag van de ex-partner.

Het meest negatief is men gemiddeld over het achterdochtige en bazige gedrag van de verzorgende ouder. Dat oordeel heeft zich bij de nameting niet gewijzigd.

### 3.3 De discrepantiescores

Om de psychologische afstand te bepalen worden per kenmerk de scores van de verzorgende en niet-verzorgende ouders naast elkaar gezet. Op deze wijze worden de discrepantiescores berekend die vervolgens worden opgevat als een maat voor de onderlinge psychologische afstand.

We hebben deze discrepantiescores voor de voormeting berekend. Daarin werden alleen casussen betrokken als beide ouders van elkaar een beoordeling hadden verstrekt. Op die wijze kunnen dus paarsgewijs de discrepantiescores worden onderzocht.

We presenteren hier de discrepantiescores die verkregen zijn tijdens de voormeting en geven tevens aan in hoeverre deze scores bij toetsing significant bleken te zijn.

Omdat de nameting te weinig gepaarde casussen bevatte is deze exercitie daar achterwege gebleven en beperken we ons tot de uitslagen op de voormeting. Tabel 3.3 geeft de discrepantiescores tijdens de voormeting.

**Tabel 3.3 Discrepantiescores (N=18)**

kenmerk	voormeting
niet achterdochtig	0.33
past zich gemakkelijk aan	1.33 <sup>1</sup>
gevoelig	1.67 <sup>1</sup>
volgzaam	0.02
niet bazig	0.56
niet impulsief	0.05
zeker van zichzelf	0.39
betrouwbaar	1.89 <sup>1</sup>
warm	0.13
bescheiden	1.00 <sup>1</sup>
echt	1.00 <sup>1</sup>
niet agressief	1.88 <sup>1</sup>
open	1.27 <sup>1</sup>
meelevend	1.50 <sup>1</sup>
verdiept zich in problemen van anderen	0.41

<sup>1</sup> p < 0.01, t-toets over gemiddelden

Wat zegt de voorgaande tabel nu? Deze geeft aan dat voor een deel de beide ouders in gelijke mate negatief over elkaar denken, maar dat er ook een aantal aspecten zijn zoals gevoeligheid, betrouwbaarheid en agressiviteit waarbij de beide ouders elkaar significant verschillend beoordelen. Anders geformuleerd: de psychologische afstand is op die aspecten aanzienlijk groter. Dat betekent dat de beide ouders op deze aspecten ver van elkaar afstaan en dat op die aspecten de kans op botsingen en conflicten groter is.

De voorgaande veronderstelling verdient enige toelichting. Omdat beide ouders elkaar overwegend negatief waarnemen mag men aannemen dat deze negatieve percepties op zichzelf ook al grote drempels vormen om sympathie voor elkaar op te brengen. Dat is ook juist. Dus het gegeven dat beide ouders elkaar als achterdochtig beschouwen (hoewel de discrepantiescore niet significant is) is sowieso een belemmering om met elkaar op goede voet om te gaan. Maar als bij bepaalde aspecten ook nog sprake is van een significante discrepantiescore dan is de kans dat de ouders met elkaar op die punten 'on speaking terms' komen nog problematischer.

Een correlatieve analyse leert ons verder dat hogere discrepantiescores systematisch samenhangen met meer persoonlijke problematiek bij zowel de vader als de moeder (beiden  $r=.60$ ,  $p<0.05$ ).

### 3.4 Onderliggende dimensies

De vraag die we vervolgens bezien is in hoeverre achter de 15 door ons onderscheiden polariteiten bepaalde dimensies schuil gaan. Via factor-analyse blijkt er sprake van twee dimensies.

De eerste dimensie omvat 5 polariteiten: past zich gemakkelijk aan, echt, niet agressief, open en meelevend. Deze dimensie benoemen we met *aanpassingsvermogen*. De betrouwbaarheidscoëfficiënt van interne consistentie (Cronbach's Alpha) bedraagt .84. De gemiddelde score van alle ouders op deze dimensie bedraagt 2.14

In de tweede dimensie treffen we 4 polariteiten aan: gevoelig, volzaam, warm en bescheiden. Deze factor benoemen we met *empathisch vermogen*. De betrouwbaarheidscoëfficiënt is hier .73. De gemiddelde score van alle ouders op deze dimensie is 2.33

Wanneer we vervolgens beide dimensies nader in kaart brengen dan ontstaat de volgende tabel:

**Tabel 3.4 Dimensiescores voor verzorgende en niet-verzorgende ouders (N=18)**

	<i>oordeel verzorgende ouder</i>		<i>oordeel niet-verzorgende ouder</i>	
	<i>voormeting</i>	<i>nameting</i>	<i>voormeting</i>	<i>nameting</i>
aanpassingsvermogen	1.50	1.58	2.90 <sup>1</sup>	2.45 <sup>2</sup>
empathisch vermogen	2.08	1.72	3.13 <sup>1</sup>	2.42 <sup>2</sup>

<sup>1</sup>  $p<0.05$ , t-toets over de gemiddelden van de voormeting; <sup>2</sup>  $p<0.05$ , t-toets over de gemiddelden van de nameting

Twee zaken vallen op.

Ten eerste beoordelen de niet-verzorgende ouders de verzorgende ouders minder negatief zowel wat het empathisch als het aanpassingsvermogen betreft.

Het tweede dat opvalt is dat bij de nameting - dus na een aantal sessies in het omgangshuis - zowel de verzorgende als de niet-verzorgende ouders hun oordeel bijstellen in negatieve rich-



ting. Kennelijk leidt de participatie in het omgangsproject gemiddeld niet tot een gunstigere beeldvorming van de ex-partner. Daarbij moeten we wel opmerken dat dit gemiddelde is gebaseerd op zowel de geslaagde als de niet-geslaagde casussen.

### **3.5 Samenvatting**

De psychologische afstand tussen de verzorgende en niet-verzorgende ouders is groot. Op 8 van de 15 polariteiten van de PBL (Partnerbeoordelingslijst) werden significante discrepantie-scores vastgesteld. Dat betekent dat voor die aspecten (betrouwbaarheid, gevoeligheid, agressiviteit e.a.) de kans op botsingen en conflicten sterk aanwezig is.

Verder stelden we vast dat de percepties die de ouders van elkaar hebben overwegend negatief van aard zijn en dat deze percepties gedurende de deelname aan het omgangsproject gemiddeld niet beter worden.

#### 4.1 Inleiding

Volgens de informatie verkregen via de Exitvragenlijst stellen we vast dat van de 50 gezinnen die werden aangemeld met 31 gezinnen 1 of meer contacten zijn geweest (62%) terwijl met 18 gezinnen geen contact tot stand kon worden gebracht (36%). Met 1 gezin werd geen contact gelegd omdat er vooraf reeds een omgangsregeling tot stand was gekomen.

#### 4.2 Redenen niet in gang brengen van de hulpverlening

Tabel 4.1 geeft de redenen weer die verhinderden dat er een contact met het omgangshuis tot stand kwam.

**Tabel 4.1 Redenen waarom geen contact tot stand kwam (N=18)**

de start is uitgesteld (tot de raad v/d kindbescherming haar onderzoek heeft afgerond)	4
de reisafstand is te groot	4
de verzorgende moeder weigert medewerking	2
de verzorgende moeder gaat in hoger beroep	2
de vader verschijnt niet	2
de vader spreekt geen Nederlands	2
ouder(s) geven geen toestemming	2

De voorgaande tabel geeft aan dat er verscheidene obstakels kunnen opdoemen alvorens er werkelijk een start kan worden gemaakt met PRO.

Dit grote aantal voortijdige afvallers roept dan ook de vraag op of er niet te snel wordt aangemeld en of er niet een strengere selectie dient plaats te vinden.

#### 4.3 Voortijdig afgebroken contacten

Bij een deel van de meldingen is wel een begin gemaakt met deelname aan het omgangsproject, maar werd deze vroegtijdig afgebroken.

We brengen in tabel 4.2 in kaart welke redenen hierin een rol speelden.

**Tabel 4.2 Redenen waarom de omgangssessies niet werden voltooid (N=21)**

het kind weigert verdere medewerking	7
de vader komt niet meer opdagen	7
het kind geeft te veel gedragsproblemen	3
de situatie is te onveilig voor het kind	3
PRO stopt met de casus	1

De voorgaande tabel laat zien dat ook tijdens de hulpverlening van PRO er nog flink wat problemen kunnen opdoemen die de voortgang van de omgangssessies zo ernstig kunnen bemoeilijken dat de hulp noodgedwongen wordt beëindigd.

Voor het merendeel betreft dit het gebrek aan motivatie van de niet-verzorgende ouder om het kind te blijven ontmoeten en weerstanden bij het kind om verder mee te werken.

Deze bevindingen roepen direct de vraag op in hoeverre het mogelijk is om te voorzien dat deze problemen zullen optreden. Anders geformuleerd: hoe kan deze tussentijdse uitval worden voorkomen? Alvorens op deze en andere vragen in te gaan, brengen we eerst in beeld hoe door de leiding wordt terug gekeken op de wijze waarop door ouders en kinderen gebruik werd gemaakt van de aangeboden omgangsregeling van PRO.

#### **4.4 Kwantiteit en kwaliteit van de omgangscontacten**

In totaal hebben 31 kinderen en hun niet-verzorgende ouders aan 169 omgangssessies deelgenomen. Daarvan participeerden 12 kinderen en hun ouders in vier of meer sessies, terwijl 16 kinderen en hun ouders deelnamen aan drie sessies of minder.

Is er terugkijkend tijdens het project nu **vooruitgang** geboekt? We hebben dat onderzocht voor zowel de niet-verzorgende ouder als het kind. Tabel 4.3 geeft weer hoe de leiding dat beoordeelt.

De tabel maakt duidelijk dat de vooruitgang maar zeer beperkt is. Dat wordt veroorzaakt door het gegeven dat een substantieel deel van de beoogde omgangssessies voortijdig werd afgebroken.

De meeste vooruitgang wordt geboekt met de niet-verzorgende ouders in relatie met hun kind. Het betreft hier in hoofdzaak een geringe vooruitgang. Slechts bij 15% is sprake van (zeer) veel vooruitgang.

**Tabel 4.3 Mate van vooruitgang m.b.t. het kind en de niet-verzorgende ouder**

<i>kind-aspecten</i>	<i>geen</i>	<i>enigszins</i>	<i>veel</i>	<i>zeer veel</i>
zelfvertrouwen	61%	22%	13%	4%
zelfstandigheid	62%	29%	14%	5%
omgang met problemen	52%	29%	19%	0%
relatie met niet-verzorgende ouder	71%	14%	10%	5%
relatie met verzorgende ouder	43%	38%	14%	5%

  

<i>aspecten niet-verzorgende ouder</i>	<i>geen</i>	<i>enigszins</i>	<i>veel</i>	<i>zeer veel</i>
zelfinzicht	62%	29%	10%	0%
relatie met het kind	35%	50%	10%	5%
omgang met eigen gevoelens	70%	25%	5%	0%
omgang met problemen	75%	20%	5%	0%
relatie met verzorgende ouder	76%	14%	10%	0%

Verder wordt voor ruim een derde van de niet-verzorgende ouders geconstateerd dat ook het zelfinzicht enigszins is toegenomen.

Bij de kinderen wordt naar het oordeel van de leiding over alle aspecten eveneens een bescheiden vooruitgang geboekt. De relatief meeste vooruitgang werd gesignaleerd in het omgaan met problemen. Daarnaast onderging de relatie met de verzorgende ouder de meeste vooruitgang.

Omdat het op gang brengen van een omgangsregeling vrijwel altijd een emotioneel proces is met veel voetangels en klemmen is ook onderzocht of zich tijdens de omgangssessies conflicten hebben voorgedaan. Hoewel de kans daarop niet ondenkbeeldig is, deden zich toch betrekkelijk weinig conflicten voor. De meeste botsingen waren er in de relatie tussen het kind en de niet-verzorgende ouder. In 14% van de gevallen constateerde de leiding dat zich veel conflicten hadden voorgedaan tussen het kind en de niet-verzorgende ouder. Daarnaast deden zich ook kleine botsingen voor in de relaties van de begeleiding met zowel de verzorgende als de niet-verzorgende ouder.

Hoe zagen de verschillende relaties tijdens de ontmoetingssessies er uit? Tabel 4.4 geeft daarop antwoord.

De conclusie is duidelijk: de contacten tijdens de ontmoetingssessies zijn in grote meerderheid (zeer) goed. Alleen de relatie tussen het kind en de niet-verzorgende ouder wijkt daar van af en is in ruim een derde van de gevallen slecht te noemen.

**Tabel 4.4 Kwaliteit van de contacten tijdens de sessies**

	<i>zeer goed</i>	<i>goed</i>	<i>slecht</i>	<i>zeer slecht</i>
kind en begeleider	5%	90%	5%	0%
kind en niet-verzorgende ouder	14%	50%	32%	5%
kind en verzorgende ouder	26%	75%	0%	0%
begeleider en niet-verzorgende ouder	9%	83%	9%	0%
begeleider en verzorgende ouder	17%	70%	13%	0%

Vervolgens staan we stil bij de vraag in welke mate beide ouders zich hebben ingespannen om de omgangsregeling tot een succes te brengen. Die medewerking is naar het oordeel van de leiding duidelijk aanwezig geweest zoals tabel 4.5 aangeeft.

**Tabel 4.5 Medewerking van de ouders**

	<i>verzorgende ouder</i>	<i>niet-verzorgende ouder</i>
erg ingespannen	13%	13%
ingespannen	56%	57%
matig ingespannen	13%	22%
niet ingespannen	13%	4%
helemaal niet ingespannen	4%	4%

Hier wordt zichtbaar dat zowel de verzorgende ouder als de niet-verzorgende ouder moeite hebben gedaan om zich in te zetten. Bij de niet-verzorgende ouders deed echter 8% geen enkele moeite. Bij de verzorgende ouders kwam het gebrek aan inspanning tweemaal meer voor namelijk bij 17%.

#### **4.5 Aard van de begeleiding**

Achteraf kan men zich de vraag stellen: waarop viel in de begeleiding van het kind en de niet-verzorgende ouder nu de meeste nadruk. Ging het er vooral om de betrokkenen te informeren, te stimuleren of te corrigeren? Of kwam het meer aan op conflicten oplossen en emoties be-teugelen? We hebben deze en andere mogelijkheden aan de begeleiders voorgelegd. Het antwoord staat in de tabel 4.5.

Tabel 4.5 Aspecten die in de begeleiding aan de orde kwamen

	<i>geen nadruk</i>	<i>enige nadruk</i>	<i>veel nadruk</i>	<i>zeer veel nadruk</i>
informereren	58%	26%	5%	11%
stimuleren	40%	25%	25%	10%
corrigeren, begrenzen	25%	50%	25%	0%
emotionele steun bieden	57%	32%	5%	5%
conflicten oplossen	95%	5%	0%	0%
emoties beteugelen	68%	32%	0%	0%
beroep doen op de verantwoordelijkheid niet-verzorgende ouder	50%	25%	25%	0%

Hier blijkt dat tijdens de sessies alle aspecten in meerdere of mindere mate aan de orde zijn geweest. Verhoudingsgewijs namen achteraf bezien het stimuleren enerzijds en het corrigeren anderzijds de belangrijkste plaatsen in.

#### 4.6 Verloop van de omgangscontacten

Terugkijkend op het overall verloop van de ouders en kinderen die voor kortere of langere tijd participeerden in PRO dan blijkt het volgende.

Voor 48% van de kinderen vindt de leiding dat de overall ontwikkeling goed tot zeer goed is verlopen. Voor ruim een vijfde van de kinderen daarentegen beoordeelt men het overall verloop als slecht (22%). De resterende 30% zit daar tussen met het oordeel 'gaat wel'.

Over het overall verloop van de niet-verzorgende ouder is men minder positief. Daar oordeelt de begeleiding dat voor een derde van de niet-verzorgende ouders de overall ontwikkeling goed verliep (35%). Voor ruim een vijfde gold echter de kwalificatie 'slecht' (22%), terwijl voor 43% van de niet-verzorgende ouders het oordeel luidde 'gaat wel'.

Tegen de achtergrond van de hiervoor geschetste bevindingen zal het niet verbazen dat de leiding oordeelt dat in ruim de helft van de gevallen (54%) de gestelde doelen niet zijn gehaald. Voor ruim een kwart van de casussen (29%) was gedeeltelijk en voor een kleiner deel (17%) was dat volledig het geval.

Over de prognose dat als er een zelfstandige omgangsregeling tot stand zou komen deze ook in de toekomst stand zal houden geeft de leiding eveneens een zeer bescheiden inschatting zoals tabel 4.6 duidelijk maakt.

**Tabel 4.6 Taxatie van de kans dat een eventuele omgangsregeling stand zal houden**

<i>kansen</i>	<i>percentage gevallen</i>
0 tot 25%	59%
25 tot 50%	9%
50 tot 75%	14%
75 tot 100%	18%

Al met al worden de kansen op succes laag aangeslagen en schat de begeleiding in dat bij de meerderheid de kans dat een eventuele zelfstandige omgangsregeling ook stand zal houden op 25% of minder. In 32% van de gevallen taxeert men de kans dat de omgangsregeling stand zal houden op groter dan 50%

#### **4.7 Uiteindelijke opbrengst**

We maken verder melding van de bevinding dat uiteindelijk in 5 gevallen (16%) volledig een zelfstandige omgangsregeling tot stand is gekomen. In eveneens 5 (16%) van de gevallen is dat gedeeltelijk het geval en in 21 gevallen (68%) is dat niet gelukt. De genoemde percentages hebben betrekking op de 31 gezinnen waarvan de niet-verzorgende ouder tenminste 1 of meer omgangssessies heeft gevolgd. Voorts maken we nog melding van 1 gezin waarbij een omgangsregeling tot stand kwam voordat het project PRO werd gestart.

#### **4.8 Samenvatting**

Van alle aanmeldingen valt bijna 40% af en komt er geen contact met het omgangshuis tot stand. Belangrijke redenen zijn onder meer: de start van het begeleidingsproject wordt uitgesteld, de reisafstand is te groot en de verzorgende ouder weigert medewerking.

Daarnaast blijkt ook dat daar waar wel een begin wordt gemaakt met deelname aan PRO een deel vroegtijdig het project verlaat. Belangrijke redenen zijn: het kind weigert verdere medewerking en de vader komt niet meer opdagen.

Zowel de vroegtijdige uitval (geen opname in PRO) als de tussentijdse uitval roept de vraag op of er wel adequaat genoeg wordt geselecteerd.

Tijdens de ontmoetingssessies blijken de contacten tussen alle hoofdrolspelers (het kind, de niet-verzorgende, de verzorgende ouder en de begeleiding) overwegend (zeer) goed van aard.

Ook de medewerking van de verzorgende en niet-verzorgende ouders is in meerderheid (70%) positief (tussen de niet-verzorgende en de verzorgende ouders is geen contact tijdens de sessies).

Achteraf stelt de begeleiding dat bij ruim een derde van de kinderen enige vooruitgang is geboekt (kind kan beter omgaan met problemen). De vooruitgang bij de niet-verzorgende ouder is maar heel beperkt. Er is een uitzondering: de relatie met kind is bij 50% enigszins en bij 15% (erg) veel verbeterd.

De doelstellingen zijn gehaald bij 44% van de gevallen. Bij 56% was dat helaas niet het geval. In 10 gevallen kwam een (gedeeltelijke) omgangsregeling tot stand (dit is 20% van alle aangemelde gezinnen en 32% van de gezinnen die daadwerkelijk contact hebben gehad met het project PRO).





## 5.1 Inleiding

Een belangrijk onderdeel van de evaluatie van programma's vormt de vraag hoe de cliënten zelf terugkijken op de hulp die hen is verstrekt. Dat geldt ook voor het omgangsproject. Hoe tevreden zijn de verzorgende en niet-verzorgende ouders met de hulp die het omgangshuis hen had geboden?

Om een antwoord op deze vraag te verkrijgen is een korte vragenlijst ontworpen. Deze cliënt-tevredenheidslijst (CTB) bevat 8 vragen die beantwoord kunnen worden op een vijfpuntschaal die loopt van 'helemaal niet tevreden' tot 'heel erg tevreden'. De CTB werd ingevuld bij de beëindiging van het project.

Omdat bij een groot deel van de 50 aanmeldingen de hulpverlening niet in gang is gezet en er eveneens een deel van de ouders voortijdig heeft afgehaakt, hebben we slechts van een beperkt aantal ouders de gegevens gekregen. Over de 12 ouders die de CTB retourneerden wordt in dit hoofdstuk gerapporteerd. Het betreft hier overigens niet alleen ouders waarbij een zelfstandige omgangsregeling tot stand is gekomen. Bij de helft van de ouders die een CTB invulden lukte dit niet, bij een kwart wel en bij de resterende kwart lukte dit gedeeltelijk. De CTB-onderzoeksgroep is daarmee goed gespreid over de verschillende categorieën.

## 5.2 Mate van tevredenheid

In tabel 5.1 geven we de 8 items weer alsmede de gemiddelde scores die werden behaald, zowel voor de verzorgende als niet-verzorgende ouders. Daarbij betekent de score 1 dat de cliënt geheel niet tevreden is met het genoemde aspect en de score 5 dat de cliënt daarmee geheel tevreden is. De score drie drukt weer de neutrale middenpositie uit.

In de tabel valt direct op dat gemiddeld genomen de beide ouders tevreden zijn. Die tevredenheid heeft vooral betrekking op de *bejegening* en de *presentatie van de hulp*.

Dit lijkt er op te wijzen dat het optreden van de hulpverleners van PRO aanslaat. Dat geldt ook voor de geboden hulp.

Als het echter gaat om de vraag of de hulp ook heeft geholpen dan zijn de antwoorden minder positief. Met name op de vraag of men nu in staat is de omgangsregeling zelfstandig voort te zetten (het ultieme doel van het omgangsproject) zijn de antwoorden overwegend negatief. Zo is slechts een kwart positief gestemd dat men de omgangsregeling zelfstandig zal kunnen uitvoeren. De resterende driekwart is daar negatief over of weet het niet.

---

**Tabel 5.1 Mate van tevredenheid**

---

<i>items</i>	<i>verzorgende ouder</i>	<i>niet-verzorgende ouder</i>
ik werd vriendelijk en beleefd behandeld	4.7	4.8 <sup>ns</sup>
ik kreeg duidelijk antwoord op mijn vragen	4.4	4.3 <sup>ns</sup>
men besprak wat men van plan was	4.0	4.1 <sup>ns</sup>
men besprak wat er van mij en mijn werd verwacht	4.3	3.9 <sup>ns</sup>
ik heb veel aan deze hulp gehad	3.3	3.0 <sup>ns</sup>
ik kan de omgangsregeling nu met mijn ex goed uitvoeren	2.0	2.0 <sup>ns</sup>
ik ben tevreden met de geboden hulp	4.2	4.0 <sup>ns</sup>
ik raad anderen aan ook gebruik te maken van deze hulp	3.6	4.5 <sup>ns</sup>
Totaal	3.8	3.8 <sup>ns</sup>

---

<sup>ns</sup> niet significant ( $p > 0.05$ , t-toets over gemiddelden)

Tussen de tevredenheid van de verzorgende en niet-verzorgende ouders zijn géén grote verschillen te constateren. Wel zijn de niet-verzorgende ouders iets positiever over het omgangshuis dan de verzorgende ouders. Zo zeggen alle niet-verzorgende ouders die de enquête hebben ingevuld dat ze het omgangshuis aan anderen met dezelfde problemen kunnen aanraden. Van de verzorgende ouders zou de helft het omgangshuis aan anderen positief willen aanbevelen. De resterende helft geeft aan daarover twijfels te hebben.

### 5.3 Interviews met cliënten

In het kader van het onderzoek zijn 8 personen geïnterviewd: 4 vaders en 4 moeders met in totaal 12 kinderen. De vaders behoorden allen tot de categorie van niet-verzorgende ouders, terwijl de moeders de verzorgende ouders waren. Voor alle duidelijkheid: het betrof hier niet de vaders en moeders van dezelfde kinderen.

Terugkijkende op PRO geven alle geïnterviewde moeders als reden aan om deel te nemen aan het project dat zij geen vertrouwen hadden in de vader als persoon en als opvoeder.

**Tabel 5.2 Door moeders genoemde redenen om de vader niet te vertrouwen**

---

er sprake is sprake geweest van seksueel misbruik  
 angst voor ontvoering  
 alcoholverslaving  
 angst voor agressie  
 uiteenlopende opvattingen over de juiste wijze van opvoeden  
 niet nakomen van afspraken  
 moeizame afwikkeling van de scheiding

---

De moeders verwachtten dat hun kind(eren) bij het PRO-project op een veilige, begeleide manier omgang konden hebben met hun vader. Geen van de moeders verwachtte van te voren dat de doelstelling van het project, namelijk een zelfstandige omgangsregeling na 6 maanden, zou worden behaald. Eén moeder gaf aan mee te werken aan het PRO-project "om tijd te rekken".

Alle geïnterviewde vaders namen deel aan het project omdat zij omgang wilden met hun kind(eren). Drie vaders hoopten dat na een half jaar sprake zou zijn van een zelfstandige omgangsregeling. Eén van deze vaders zag het PRO "als een tussenoplossing", want zonder het voeren van een rechtszaak en het PRO zou het hem niet lukken om moeder mee te laten werken. Deze vader was er van te voren van overtuigd dat de doelstelling van het project zou worden behaald. Een andere vader had geen verwachtingen van het project en had als enige doelstelling om zijn kind te zien.

Drie moeders omschreven hun relatie met de vader als heel slecht. Twee moeders waren van mening dat de omgang met de vader geen goede invloed had op het functioneren van hun kind(eren). Daar stond tegenover dat de twee andere moeders aangaven dat de kinderen beter functioneerden.

Drie van de vier vaders waren erg negatief over de moeders. Volgens hen weigerden de moeders hun medewerking aan het tot stand komen van een omgangsregeling.

## 5.4 Waardering van het PRO

### *De moeders*

Alle moeders waren van mening dat het project had voldaan aan hun verwachtingen. De moeders gaven als beoordelingscijfer een 8 voor het PRO. De cijfers lagen tussen de 6 en 9. Over

de locatie waren alle moeders tevreden. Zij waren met name positief over de speelmogelijkheden voor de kinderen en het in de buurt gelegen winkelcentrum waar zij tijdens de omgangscontacten naar toe konden. Twee moeder gaven aan dat het PRO wat ver weg was. Een moeder gaf te kennen dat haar kind bezwaar had gehad tegen de aanwezigheid van andere kinderen. Dit kind vond het te druk. De moeders noemden de volgende sterke punten van het PRO:

- de gastvrije ontvangst;
- altijd ruimte voor een gesprek;
- duidelijke communicatie door de projectcoördinator;
- voldoende toezicht en deskundige begeleiding.

Naast positieve punten werd ook een aantal knelpunten genoemd:

- een moeder kon de rapportage pas inzien nadat het rapport naar de rechtbank was gestuurd;
- twee moeders vonden de administratie niet altijd zorgvuldig, het was bijvoorbeeld soms niet duidelijk op welke data de omgang plaats zou vinden;
- twee moeders vonden het tijdstip van het telefonische evaluatiemoment niet goed gekozen: rond etenstijd als de kinderen nog wakker waren;
- een moeder was van mening dat door de groepsbegeleidsters te veel druk op het kind werd uitgeoefend;
- geen inzicht in het gedrag van de vader ten opzichte van de kinderen. Het vertrouwen van de moeder in de vader nam hierdoor niet toe.

### *De vaders*

Drie van de vaders gaven aan dat het project voldeed aan hun verwachtingen. De vaders gaven als beoordelingscijfer eveneens een 8. Hun beoordelingen liepen uiteen van 5,5 tot 10.

Alle vaders vonden de lokatie van het PRO goed. Twee vaders vonden het ver weg indien gebruik moet worden gemaakt van het openbaar vervoer. Eén vader vond de inrichting niet geschikt voor kinderen vanaf 9 jaar en een andere vader vond de buitenruimte “erg hokkerig en klein”. De vaders noemden de volgende sterke punten van het PRO:

- de groepsbegeleidsters gingen op een prettige manier met de vaders en hun kind(eren) om en hielpen het contact op gang te brengen, luisterden en gaven objectieve feedback;
- een ontspannen omgeving met veel speelgoed, eten en drinken;
- heldere uitleg over het project, afspraken en regels.

Ook de vaders noemden een aantal knelpunten:

- een vader gaf aan dat de communicatie met de projectcoördinator moeizaam verliep;
- de rapportage kon door twee vaders pas worden ingezien nadat het naar de rechtbank was

gestuurd. Deze vaders vonden tevens dat de rapportage feiten bevatte die niet bij hen bekend waren en ook niet besproken waren;

- de correspondentie en de administratie waren niet altijd zorgvuldig;
- een vader vond dat er te veel toezicht was door de groepsbegeleidsters;
- twee vaders hadden geen afsluitende evaluatie gehad.

## 5.5 Suggesties van de ouders

### *De moeders*

Op de vraag wat er verbeterd zou kunnen worden aan het project gaven de moeders de volgende suggesties:

- meer werken aan het bevorderen van het wederzijdse vertrouwen van de ouders.
- omgangscontacten ook op vrijdagmiddag laten plaatsvinden.
- meer overleg tussen de projectcoördinator en de groepsbegeleidsters, zodat deze laatsten ook op de hoogte zijn van de afspraken tussen de moeders en de projectcoördinator.
- de mogelijkheid bieden om onbeperkt gebruik te maken van de diensten van het PRO.
- bemiddeling tussen de ouders.

### *De vaders*

De vaders noemden eveneens een aantal suggesties ter verbetering van PRO:

- meer faciliteiten bieden voor oudere kinderen.
- het project minder laagdrempelig maken en beter van te voren screenen.
- tussentijdse evaluaties waarin de wederzijdse mogelijkheden en verwachtingen beter uitgesproken kunnen worden.
- ook in het weekend en frequenter (bijvoorbeeld 1 keer per 14 dagen) de mogelijkheid bieden om omgang plaats te laten vinden.
- ouders meer gezamenlijk begeleiden zodat de ouders elkaars groei kunnen waarnemen.
- bemiddeling tussen de ouders.

## 5.6 Samenvatting

Het onderzoek naar de cliënttevredenheid wijst uit dat zowel de verzorgende als de niet-verzorgende ouders de geboden hulp als positief hebben ervaren. Vooral de bejegening en de aard van de hulp worden door de ouders gunstig beoordeeld.

Ook als er geen omgangsregeling in gang wordt gezet blijken beide oudergroepen gemiddeld toch tevreden. In het laatste geval blijken de verzorgende ouders meer tevreden.

Als er wel een omgangsregeling van de grond is gekomen dan blijken de niet-verzorgende ouders meer tevreden te zijn.

Naast de tevredenheidsvragenlijst die bij alle cliënten werd afgenomen vonden een aantal interviews plaats. Op grond van het beperkte aantal cliënten dat werd geïnterviewd kan geen algemeen oordeel worden opgemaakt van de beleving van alle betrokken ouders. Toch bevatten de afgenomen interviews voldoende materiaal om een aantal voorzichtige conclusies te trekken.

De belangrijkste bevinding is dat de geïnterviewden over het geheel genomen PRO positief beoordelen. Hoewel de hulpverlening bij de meeste ouders niet heeft geleid tot het gewenste resultaat, benadrukken zij het bestaansrecht van het PRO en spreken zij de hoop uit dat het project navolging krijgt in den lande. Vrijwel alle ouders hebben het gevoel dat de omgang op een veilige, zorgvuldige en deskundige manier plaatsvond.

## 6.1 Inleiding

Eerder hebben we gewag gemaakt van de mate waarin de gestelde doelen zijn gehaald. Er bleek toen dat dat bij 17% volledig het geval was, bij 26% was dat gedeeltelijk zo en bij de resterende 57% werden de gestelde doelen niet gehaald. Verder hebben we eerder gewezen op het feit dat in 16% van de gevallen een volledige omgangsregeling tot stand is gekomen, dat bij 16% zo'n regeling gedeeltelijk van de grond is gekomen en dat bij de resterende 68% geen omgangsregeling werd gerealiseerd.

De vraag die we in dit hoofdstuk nader onderzoeken is: zijn er significante verschillen tussen de ouders en de kinderen met betrekking tot de mate waarin de doelstellingen zijn gehaald, c.q. de omgangsregeling werd gerealiseerd? Op deze wijze hopen we factoren op het spoor te komen die het welslagen van een casus bevorderen dan wel belemmeren.

We gaan nu na of de casussen die als geslaagd kunnen worden beschouwd andere typerende kenmerken hebben dan de casussen die als niet geslaagd kunnen worden bestempeld. We onderzoeken daartoe het gedrag van de ouders en de jeugdigen zowel voorafgaand aan als tijdens de hulpverlening van het omgangsproject. Daarnaast betrekken we de tevredenheid van de cliënt in de beschouwingen.

Om deze analyse te kunnen uitvoeren hebben we de volgende twee groepen onderscheiden:

- er is volledige of gedeeltelijke omgangsregeling tot stand gekomen, c.q. de doelen zijn volledig of gedeeltelijk gerealiseerd (de succesvolle groep), versus
- er is geen omgangsregeling tot stand gekomen, c.q. de gestelde doelen zijn niet gehaald (de niet succesvolle groep).

Verder sporen we eventuele verschillen op middels correlatieve analyses. De in het navolgende gerapporteerde kenmerken zijn gebaseerd op significante correlaties (met een omvang van tenminste  $r \geq .30$ ).

## 6.2 Cliëntkenmerken

Allereerst gaan we na of er verschillen bestaan tussen beide groepen met betrekking tot de kenmerken van de jeugdigen en de ouders.



Voor wat betreft de leeftijd, de sekse en de etnische achtergrond van de jeugdigen blijken er geen verschillen tussen beide groepen te zijn. Wel hebben de kinderen in de niet succesvolle groep bij de aanvang van de hulp meer emotionele problemen. Voorts is bij deze kinderen iets vaker sprake van fysieke bedreiging (mishandeling, ontvoering e.d.). Op de overige kindkenmerken treffen we geen verschillen aan.

De begeleiders van het omgangshuis beoordelen de relatie tussen de ouders in de niet succesvolle groep als minder goed. Daarnaast hebben zowel de vaders als de moeders van de niet succesvolle groep aan het begin van het traject vaker zelf persoonlijke problemen. De moeilijkheidsgraad van de niet succesvolle groep wordt door de begeleiders van het omgangshuis als zwaarder ingeschat, de hanteerbaarheid van de zaken wordt als lastiger beoordeeld en er wordt een minder gunstig ontwikkelingsverloop verwacht.

Al met al duiden deze bevindingen erop dat de belemmeringen voor het welslagen kunnen liggen in: meer emotionele problematiek van het kind, meer problematiek van de ouders en een meer verstoorde verhouding tussen de ouders.

### **6.3 Omgangssessies**

De analyses wijzen uit dat bij een minder succesvol verloop het gedrag van de niet-verzorgende ouders door de begeleiders als minder gunstig beoordeeld werd tijdens de omgangssessies dan dat van de ouders bij wie succesvol een omgangsregeling werd gerealiseerd. Dat blijkt zowel bij de voor- als bij de nameting het geval te zijn! Waar geen omgangsregeling tot stand kwam vonden de niet-verzorgende ouders met name veel slechter aansluiting bij het kind, ging er van hen minder leiding en sturing uit en bemoeiden zij zich minder intensief met het kind tijdens de sessies.

Voor de kinderen ligt het genuanceerder. Kinderen bijvoorbeeld bij wie een volledige of gedeeltelijke omgangsregeling tot stand kwam blijken door de begeleiders gemiddeld als iets minder bazig, iets minder opstandig, iets minder driftig en als verdraagzamer te worden beoordeeld.

Kinderen bij wie geen omgangsregeling werd getroffen blijken gemiddeld iets opstandiger, baziger, onverdraagzamer, kwetsbaarder, overgevoeliger en komen minder voor zichzelf op.

## 6.4 Ex-partnerbeoordelingen

In hoofdstuk 3 kwam naar voren dat de ex-partners in de meeste opzichten een zeer negatieve indruk van elkaar hebben. Dat gold zowel voor het aanpassingsvermogen (past zich gemakkelijk aan, echt, niet agressief, open en meelevend) als voor het inlevend vermogen (gevoelig, volgzzaam, warm en bescheiden). De vraag is in hoeverre er op deze gebieden verschillen bestaan tussen de succesvolle en de niet succesvolle groep.

Analyse wijst uit dat er wat het inlevend vermogen betreft geen opvallende verschillen tussen beide groepen bestaan. In beide groepen beoordelen beide ouders elkaar wat dit betreft gemiddeld genomen even negatief.

Wanneer we echter het vermogen tot aanpassen bezien, dan is men in de succesvolle groep positiever over elkaar dan in de niet succesvolle groep. In de niet succesvolle groep schrijven de verzorgende en de niet-verzorgende ouders elkaar bovendien een verschillend vermogen tot aanpassing toe. De verzorgende ouders zijn wat dit aangaat erg negatief over hun ex-partners, terwijl de niet-verzorgende ouders daarover verhoudingsgewijs positiever zijn.

## 6.5 Cliënttevredenheid

Het blijkt dat in de groep waar volledig of gedeeltelijk een zelfstandige omgangsregeling op gang is gekomen de niet-verzorgende ouders meer tevreden zijn dan de verzorgende ouders. Zo scoren de niet-verzorgende ouders in de groep waarin een zelfstandige omgangsregeling tot stand is gekomen gemiddeld 4.8 op de totale tevredenheidsmaat tegenover de verzorgende ouders 4.1. Over de gehele linie zijn beide ouders tevreden over de wijze waarop men werd benaderd. Met name als het gaat om de vragen of men veel aan de geboden hulp heeft gehad en men tevreden is met de geboden hulp, dan zijn de niet-verzorgende ouders in deze groep aanzienlijk positiever.

Belangrijk is verder de constatering dat zowel de verzorgende als de niet-verzorgende ouders bij wie geen zelfstandige omgangsregeling op gang kwam gemiddeld gezien toch tevreden zijn met de verstrekte hulp (totale tevredenheidsscores van respectievelijk 4.0 en 3.9), alhoewel ze gemiddeld genomen minder tevreden zijn dan de ouders in de groep waarin geheel of gedeeltelijk een omgangsregeling tot stand kwam.

## 6.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk werden de verschillen in kaart gebracht tussen de succesvolle en de niet succesvolle groep teneinde inzicht te krijgen in de belemmerende en bevorderende factoren.

Naar voren komt dat succesvolle afronding niet samenhangt met de leeftijd, de sekse, de etnische achtergrond of de problemen van de jeugdigen. Wel zijn de jeugdigen in de niet succesvolle groep aan het begin van het traject emotioneel kwetsbaarder. Dat kan een belemmering vormen voor het welslagen.

Dit hangt grotendeels samen met de problematischer gezinsachtergrond, zoals meer persoonlijke problemen bij de ouders en een forser aantal omgangsmoeilijkheden, die eveneens als een belemmering kunnen worden beschouwd.

Analyse van de psychologische afstand wijst uit dat de ex-partners in de succesvolle groep gemiddeld positiever zijn over elkaar en bij elkaar een ongeveer gelijk (on)vermogen tot aanpassing waarnemen, terwijl dat bij de niet succesvolle groep zeer sterk uiteenloopt. Hier blijkt een belangrijke belemmering te liggen als de verzorgende ouders zeer negatief over het aanpassingsvermogen van hun ex-partners oordelen.

## 7.1 Inleiding

In de periode maart 2001 tot november 2001 zijn 50 casussen aangemeld voor PRO. Daarvan zijn 19 gezinnen om uiteenlopende redenen niet nader in beeld geweest (start uitgesteld, moeder werkte niet mee, reisafstand te groot e.d.).

Van de overige 31 gezinnen is de hulpverlening bij een substantieel deel (21) voortijdig geëindigd. De belangrijkste redenen waren: het kind weigerde verdere medewerking en de vader kwam niet meer opdagen. Uiteindelijk is voor 10 kinderen een volledige of gedeeltelijke omgangsregeling tot stand gekomen.

In het navolgende geven we een korte beschrijving van de belangrijkste empirische bevindingen gevolgd door een aantal conclusies en aanbevelingen.

## 7.2 De doelgroep

### *Kinderen*

De kinderen die voor PRO werden aangemeld waren gemiddeld 5.6 jaar oud. De groep bestond voor 56% uit meisje en 44% jongens. Een derde van de kinderen had een niet-Nederlandse achtergrond.

Er doen zich bij deze kinderen verschillende lichte problemen voor. Bij 47% is sprake van emotionele problemen en bij 46% werden psycho-somatische klachten vastgesteld. Verder werden bij 34% gedragsproblemen gesignaleerd. De meeste van deze problemen waren echter licht van aard.

De kinderen hebben hun niet-verzorgende ouder het laatst ontmoet gemiddeld 1.8 jaar geleden.

### *Ouders*

De gemiddelde leeftijd van de moeders bedroeg 30.5 jaar. De vaders waren gemiddeld iets ouder nl. 32.5 jaar. De ouders waren gemiddeld 3 jaar geleden gescheiden. Een vijfde van de vaders is werkloos.

Een deel van de ouders kampte bij aanmelding met problemen. Dat geldt zowel de vaders als de moeders. Bij een kwart van zowel van de vaders als de moeders werden psychische problemen gesignaleerd, terwijl bij 15% van hen zich verslavingsproblemen voordeden. Ongeveer in

gelijke mate werden materiële problemen geconstateerd.

Belangrijke belemmeringen in het tot stand komen van een omgangsregeling kunnen liggen in de wijze waarop de verzorgende ouders en niet-verzorgende ouders elkaar waarnemen.

De leiding heeft die onderlinge (on)mogelijkheden beoordeeld op 11 verschillende aspecten. Voor een klein deel valt dat positief uit (interesse hebben in het kind en het niet verwennen of verwaarlozen), maar in meerderheid is het oordeel negatief. Zo vertrouwen de ouders elkaar niet en liggen ze voortdurend dwars.

Ook de uitslagen op de Partnerbeoordelingslijst (PBL) die door de ouders zelf wordt ingevuld geeft aan dat men elkaar vooral in negatieve termen waarneemt. De verzorgende ouder vindt de ander vooral onbetrouwbaar, bazig en agressief. De niet-verzorgende ouder vindt de ander vooral bazig en achterdochtig. Wel valt op dat de verzorgende ouder een significant ongunstiger beeld heeft van de ander dan de niet-verzorgende ouder.

De PBL geeft verder aan dat er sprake is van een grote psychologische afstand tussen beide ouders. Deze afstand komt met name tot uitdrukking in de mate van betrouwbaarheid en agressiviteit. Op deze punten nemen de ouders elkaar sterk verschillend waar en liggen hier potentiële bronnen voor conflicten en botsingen.

### **7.3 Het verloop van de omgangssessies**

In totaal hebben 31 kinderen en niet-verzorgende ouders deelgenomen aan 169 omgangssessies. De meesten kwamen echter niet verder dan 3 sessies. Slechts in 12 gevallen ging het om 4 of meer sessies. Er was sprake van een tamelijk groot uitvalpercentage (68%).

Zowel het gedrag van het kind als het handelen van de niet-verzorgende ouder tijdens de begeleide ontmoetingen worden overwegend positief beoordeeld door de leiding. De niet-verzorgende ouders tonen zich vooral betrokken op het kind en vermijden conflicten. De kinderen laten tijdens de sessies gedrag zien dat opvalt door veel zelfvertrouwen, geen paniek en afwezigheid van driftbuien.

De onderlinge relaties tijdens de sessies worden in meerderheid positief beoordeeld door de leiding. Zo verlopen de relaties tussen het kind en de begeleidster (zeer) goed. Dat geldt ook voor de relatie van het kind met de verzorgende ouder. De relaties tussen de begeleiding en beide ouders geven evenmin problemen. Vergelijkenderwijs is de relatie tussen het kind en de niet-verzorgende ouder het meest problematisch. In 37% van de gevallen rapporteert de begeleiding dat de relatie (zeer) slecht is.

Verder merken we op dat het merendeel van de ouders (zowel verzorgend als niet-verzorgend)

zich heeft ingespannen om mee te werken. Slechts bij 8% van de niet-verzorgende ouders is die inspanning er niet geweest en dat geldt voor 17% van de verzorgende ouders.

Tijdens de begeleide ontmoetingen viel vergelijkenderwijs de meeste nadruk op stimuleren en corrigeren. In 60% respectievelijk 75% van de gevallen kwam dat aan de orde. Andere aspecten als conflicten oplossen, informeren, emoties beteugelen e.a. kwamen weliswaar ook aan bod, maar werden minder geaccentueerd.

#### **7.4 Resultaten**

Tijdens het verloop van de ontmoetingen kon niet worden vastgesteld dat het optreden van de niet-verzorgende ouders verbeterde. Ook het gedrag van het kind onderging nauwelijks wijzigingen. Er zijn twee uitzonderingen: het kind werd na verloop van tijd minder kwetsbaar en minder overgevoelig. Men kan stellen dat het kind emotioneel stabiel werd.

Het gebrek aan vooruitgang tijdens de begeleide ontmoetingen kan worden verklaard uit het feit dat een groot deel van de deelnemers aan PRO het beoogde traject niet heeft afgemaakt. Als we ons zouden beperken tot degenen die wel volgens plan alle sessies hebben doorlopen dan ontstaat een ander beeld. Dan blijkt dat het handelen van de niet-verzorgende ouder over de gehele linie wel vooruitgang laat zien.

De partners beoordelen elkaar aan het begin en aan het eind van deelname aan PRO even negatief. In dat oordeel valt geen grote verandering vast te stellen. Het oordeel van beide ouders over elkaar valt uiteen in twee basisdimensies: aanpassingsvermogen en empathisch vermogen. De ouders blijken minder negatief over elkaars empathisch vermogen dan over elkaars aanpassingsvermogen. Op beide dimensies blijken de verzorgende ouders negatiever over de ander dan de niet-verzorgende ouders.

De vraag of de bij aanvang geconstateerde grote psychologische afstand ook kleiner is geworden kon niet worden beantwoord omdat er bij de eindmeting te weinig gegevens beschikbaar waren om tot een betrouwbare berekening te komen.

De ouders zijn in meerderheid tevreden over de hulp die hen door PRO is geboden. Men is met name tevreden over de bejegening alsook over de aard van hulp.

De begeleiding is van mening dat in ruim de helft van de gevallen de gestelde doelen niet zijn gehaald. Dat was voor 46% echter wel het geval, zij het dat in een groot aantal gevallen het ultieme doel niet volledig werd gehaald, maar wel de subdoelen.

Ook de prognoses met betrekking tot de vraag of de omgangsregeling in de toekomst stand zal

houden zijn gematigd: slechts bij 32% schat men die kans op 50% of meer.

Tot slot hebben we onderzocht in hoeverre er verschillen zijn tussen gezinnen voor wie wel een omgangsregeling tot stand kwam c.q. de doelen wel werden gehaald (succesvolle casussen) en gezinnen waarbij dat niet het geval was.

Het blijkt dat succes niet samenhangt met de leeftijd, sekse en etnische achtergrond van de kinderen.

Verder stellen we vast dat bij de start van de hulpverlening de volgende factoren het welslagen bevorderen:

- de kinderen hebben bij de aanmelding minder emotionele problemen hebben;
- de ouders hebben bij de aanmelding minder persoonlijke problemen;
- de ouders worden door de begeleiding positiever beoordeeld op hun omgangsmogelijkheden;
- de problemen worden bij aanvang door de begeleiding minder ernstig ingeschat.

Daarnaast vinden we dat tijdens de hulpverlening de onderstaande factoren het welslagen bevorderen:

- een gunstiger omgang met het kind van de niet-verzorgende ouder;
- positiever gedrag van het kind tijdens de sessies.

Tenslotte constateren we nog dat een kleinere psychologische afstand tussen de ouders een belangrijke factor is die het welslagen bevordert.

## **7.5 Conclusies en aanbevelingen**

Op grond van het onderzoek komen we tot de volgende conclusies en aanbevelingen.

1. De belangrijkste conclusie is dat het eerste jaar van het omgangshuis veel materiaal heeft aangeleverd om op verder te bouwen. Er begint inzicht te ontstaan in de categorie cliënten die baat kan hebben bij deze vorm van hulp en er is ervaring opgedaan met het ontwikkelen van een methodiek die daarop aansluit. Het omgangshuis heeft geleid tot veel positieve contacten tussen kinderen en ouders in gevallen waarin al lange tijd geen contact was geweest en waarin zonder het omgangshuis dit contact niet tot stand was gekomen. Voor de individuele ouders en kinderen die het betreft is dat een belangrijk gegeven. Daarnaast helpt het omgangshuis in een aantal gevallen om tot een zelfstandige voortzetting te komen.

2. Het omgangshuis werkt niet voor iedereen. Dit houdt verband met de ruime instroom. Het omgangshuis selecteert zijn cliënten niet zelf, maar accepteert alle aanvragen die binnenkomen van de rechtbank. In deze ontwikkelingsfase van het omgangshuis blijkt het hulpaanbod nog te weinig gedifferentieerd om aan alle cliënten een adequaat hulpaanbod te doen.  
Het nu voorliggende materiaal wettigt de conclusie dat het omgangshuis een “zware categorie” cliënten binnen krijgt.
3. Een belangrijke bevinding is verder dat beide partijen gemiddeld genomen tevreden zijn over hun ervaringen met het omgangshuis. Aangezien het hier partijen betreft die al geruime tijd strijden, kan uit dit gegeven de conclusie getrokken worden dat het omgangshuis er soms in slaagt om de neutraliteit, die een belangrijke pijler is van het hulpaanbod, vorm te geven op een manier die werkt.
4. De grootste belemmering in het tot stand brengen van een omgangsregeling ligt in de negatieve wederzijdse ideeën die de ouders over elkaar hebben. Die percepties veranderen tijdens de omgangssessies nauwelijks. Het verdient daarom aanbeveling een interventie te ontwikkelen waarbij de ouders een positiever beeld van elkaar krijgen met minder achterdocht, meer vertrouwen en minder agressie.
5. Er is een hoog percentage uitval tijdens de omgangssessies. Het verdient in dit verband aanbeveling de binnengekomen rapportage bij aanmelding nauwkeuriger te screenen. In de komende periode moet er een meer gedifferentieerd en per doelgroep passend hulpaanbod komen.  
Het begeleidende wetenschappelijk onderzoek zal zich in deze periode moeten richten op de verschillen in cliëntengroepen die een beroep doen op het omgangshuis.  
Het reeds ingezette traject van methodiekontwikkeling dient te worden voortgezet.
6. Uit het onderzoek komt naar voren dat ook het nog jonge kind relatief grote problemen heeft. Daarom verdient het aanbeveling dat het omgangshuis ook daarop een specifiek hulpaanbod doet. Daarbij gaat het zeker niet om therapie, maar wel kan door inschakeling van een kinddeskundige een duidelijker beeld ontstaan hoe het kind de omgang beleefd. Het doel daarvan kan drieledig zijn:
  - kind zelf kan hiermee zijn gevoelens ordenen;
  - voor de omgangsbegeleiding biedt het concrete richtlijnen;
  - voor de ouders kan dat nieuw inzicht bieden in de gevoelens van het kind.